

THEDE PALM:

Högröstad diplomati

Under det senaste årtiondet har det blivit vanligare att en del svenska politiker uttalar sig högljutt i utrikespolitiska frågor, att de framträder i TV för att fördöma orättvisor i avlägset belägna länder – och sådana orättvisor finns förvisso – och att de på det hela taget försöker tjäna som ett Världssamvete. Detta är meningslöst, menar fil dr Thede Palm. Vi ensamma kan inte uträtta någonting. Våra insatser bör i allmänhet inskränka sig till dem som FN vill medverka i. Dessutom känns det förnedrande med fördömande av avlägsna länder, medan politiker tiger stilla om vad som försiggår i närbelägna länder. Det finns något som kallas "stillsam" diplomati, och denna borde ligga bättre till för oss.

Sommaren 1975 avslutades säkerhetskonferensen i Helsingfors. Den hade tillkommit på sovjetiskt initiativ. Ryssarna hade länge arbetat på att få de gränser erkända, som tillkommit genom kriget. Framför allt gällde det för dem att Tysklands delning och Östtysklands gränser i öster mot Polen skulle ställas utanför vidare diskussion. Samtidigt erkändes den ryska erövringen av de baltiska staterna som slutgiltig, och den del av Polen, som ryssarna besatt enligt överenskommelsen i Stalin-Ribbentropavtalet 1939, kunde som orubblig och av alla godkänd ritas in på Europas karta som en del av Sovjetunionen.

För att gå med på detta framförde USA med stöd av västeuropeiska makter krav på öppna gränser i betydelsen av underlättade förbindelser över gränserna. Judarnas ställning i Sovjetunionen skulle beröras härav. De och andra skulle lättare kunna emigrera, om de så önskade. Minoriteter, däribland religiösa sådana, borde kunna räkna med att de inte längre skulle förföljas. Tankeutbytet över gränserna skulle underlättas på olika sätt.

Dessa krav drevs med kraft, vilket tydligen överraskade både ryssarna och deras satelliter. Av skäl som alla känner måste de ha tett sig svårsmälta för kommunistiska diktaturer. Enda undantaget var Rumänien, som demonstrerade sin vilja till självständig politik. Dess regeringschef Ceausescu var beredd att gå ännu längre när det gällde civiliserat umgänge mellan Europas stater. Han rekommenderade förhandlingar om nedrustning och förbud mot att utländska trupper uppehöll sig på andra länders mark.

Inte undra på att dåvarande partichefen, numera presidenten Bresjnev blev särdeles irriterad. Förslagets genomförande skulle äventyrat inte bara Warszawapakten utan också den ryska dominansen över länder med uppdämda frihetssträvanden som Polen och Tjeckoslovakien.

Helsingforskonferensens synliga resultat blev inte ett avtal utan en deklaration. Den saknade bindande verkan. Men man hade rätt att vänta sig något av löften som gavs om öppnare gränser och om vilja att tillgodose erkända mänskliga rättigheter. Dock avvisade Sovjetunionen uttryckligt varje försök till inblandning i andra länders inre angelägenheter. I sådan inblandning inbegreps inte från rysk sida den sk Bresjnevdoktrinen, enligt vilken den internationella kommunismen skall ha rätt att med maktmedel stödja beträngda kommunister i ett annat land – så som skedde då Alexander Dubceks regering i Tjeckoslovakien undergrävde kommunisternas ställning och "den internationella kommunismen" uppträdde i form av sovjetiska stridsvagnar. I Helsingfors avsåg Sovjetunionen med inblandning kritik mot dess eget sätt att behandla sina medborgare, något som ingen annan hade att lägga sig i.

Helsingfors ingav vissa förhoppningar om avspänning mellan stormakterna och i Europa. Många vackra tal hölls därför när konferensen avslutades, och ingen skall numera, sedan retoriken är glömd, lastas därför. Optimistiska tal hör samman med högtidliga tillfällen. Huvudsaken är emellertid att ingen tror på löften innan man ser dem infrias.

Belgrad

Hyllningskören i Helsingfors hade knappt tystnat, förrän från Östtyskland kom meddelanden med innebörd att, enkelt talat, mänskliga rättigheter där var ett främmande begrepp. Man hade inte någon avsikt att underlätta förbindelser "över gränserna". Vad man ville skydda var tvärtom Berlinmuren. Den är en skamfläck i Europas mitt, som mänskligheten och inte minst dess politiker haft märkligt lätt att försona sig med. Muren är för övrigt numera om- och tillbyggd och försedd med mer effektiva elektriska alarmanordningar än förr, vilket skall göra det lättare att skjuta ner folk som fortfarande är naiva nog att tro att det är en mänsklig rättighet att få bege sig till fritt land.

Andra stater följde det östtyska mönstret. Tjeckernas behandling av oliktankande är påfallande hård – på sistone har de tillgripit livstids förvisning mot sådana. Värre är rättegången i Prag i mitten av oktober förra året mot fyra sympatisörer med den sk Charta 77 eller Helsingforslöftenas tillämpning i praktiken. Rättegången hade förlagts så att den skulle sammanfalla med Helsingforskonferensens fortsättning i Belgrad. Vad beträffar Sovjetunionen har inte mycket ändrats. Religiösa minoriteter har inte fått det lättare. Sinnessjukhusen missbrukas fortfarande. Sedan Sovjetunionens nya författning i sak fastställt, att politiskt oliktankande kan konstrueras till att vara landsförrådskt, är förhållandena närmast förvärrade för självständiga människor, särskilt om deras självständighet yttrar sig i kritik av kommunistpartiet.

Allt detta kom upp redan i inledningsanförandena i Belgrad, men kanske inte så hårt som man väntat. USA:s Arthur Goldberg gav flera exempel på brott mot mänskliga rättigheter, men han nämnde inte namnet Sovjetunionen. Dess delegat Vorontsov kunde alltså påpeka, att inget angrepp riktats mot hans land. Frankrike företrädde av André Bettencourt, som förväntats vara försiktig men som gjorde ett bestämt uttalande. Debatten fortsatte in i november och blev slutligen så besvärande för ryssarna, att Vorontsov hotade att resa hem; men det trodde nu ingen att han verkligen skulle göra.

Sveriges delegat hade i uppdrag att framhålla, att vi omöjligt kan förstå att människor förföljs, när deras enda brott är att de har åsikter om hur deras eget land ställer sig till Helsingforskonferensens beslut. Detta är i varje fall inte att säga för mycket. Men det är nog klokt att inte gå längre. Regeringen formulerade saken så i utrikesdebatten i mars 1977: "Vi måste utforma vår kritik så att den inte skadar den sak vi vill gagna ... Den känslighet för kritik som man möter hos ett enskilt land och som vanligtvis motiveras med icke-inblandningsprincipen, förstärks ofta av att andra länder, som av regionala eller andra skäl känner solidaritet med landet i fråga, sätter sig emot varje diskussion." Ett enskilt land - Sovjetunionen. Andra länder - Tjeckoslovakien, Östtyskland. Var och en vet, att utrikesministern syftade på dessa länder. Men deras namn nämndes alltså inte.

Aktiv utrikespolitik

Den socialdemokratiska regeringen älskade

på sin tid att säga att den förde vad den kallade aktiv utrikespolitik. Det gick så till att den först glömde bort hur utrikesminister Undén, balanserat och avmätt, skötte svensk utrikespolitik - förvisso inte alltid så att den inte kunde utsättas för kritik, men dock med stil och alltid i hela landets intresse. När han lämnat sin plats och efterträts av Torsten Nilsson inträdde ingen plötslig förändring. I en uppslagsbok råkade därför omdömet komma in, att Nilsson "utan personlig färgning" förde samma utrikespolitik som Undén. En ny upplaga lär bli tvungen att finna en annan formulering. Här skall inte göras gällande att Torsten Nilsson förde sin utrikespolitik enbart för att hävda sin ställning inom Stockholms arbetarkommun. Men att partipolitiken satte sin stämpel på utrikespolitiken råder väl ingen tvekan om.

Vad som hände var alltså att regeringen prövade vad den kallade aktiv utrikespolitik. Ett led i denna var att Sverige skulle sammanföra parterna i Vietnamkonflikten. Varför just Sverige skulle vara lämpat för uppgiften, och varför den skulle företagas över Warszawa, är fortfarande obekant. Bekant är numera att Torsten Nilsson, och ännu mindre den sekreterare som han använde i sammanhanget, inte var vuxen uppgiften. Vi vet det sedan Washington publicerat dokument i saken (se Gunnar Heckschers artikel i SvD den 28 oktober 1977; Anita Grandin (s) gjorde ett försök, SvD den 10 november, att träda upp för sina partivänner i form av ett angrepp på Heckscher(!) men visade bara att hon inte förstätt vad materialet säger.)

Man fick också på löpande band uppleva

uttalanden och ställningstaganden, de senare ofta riktade mot USA. De motiverades med att Sverige skulle ha plikt att hävda små nationers oberoende av stormakter, och de framfördes, inte oväntat, av Olof Palme. Men inte ens hans socialdemokratiska meningsfränder i våra grannländer ville gå in under hans ledning och erkänna honom som representant för ett Världssamvete. Däremot vann han mycket gehör inom den tredje världen och kunde glädja sig åt att där framstå i förklarad sken.

Högröstad diplomati

Tydliggen övertog regeringen Fälldin ett besvärligt arv också på utrikespolitikens område. Att alldeles sluta upp med att göra uttalanden skulle kanske ha uppfattats som okunnighet. Det hade i varje fall varit att ställa sig öppen för kritik. Men regeringsdeklarationen 1976 lovade gott. Först och främst stod där att regeringen skulle intressera sig för Sveriges ställning i Europa – en del av världen som regeringen Palme talat mindre om. Men vidare tyckte man sig märka en viss vilja till återhållsamhet eller, om man så vill, till realism. Sverige har en uppgift att fylla också i omvärlden, men det är inte nödvändigt att blåsa upp den till mera än vad den är eller att göra obegränsad reklam för vad som eventuellt kan uträttas.

Det är alldeles för lätt att tala i högtravande standardfraser när det gäller utrikespolitik, likaså att komma med obehärskade utfall som det gjordes förr eller att börja använda brösttoner, som regeringsmedlemmar nu några gånger fallit för. Ännu förra

våren kritiserade fru Söder sakligt Smithregimen i Rhodesia, och det går ju att göra. Sedan dess har i hennes tal förekommit ordet "rebellregimen". Man skall jämföra detta med det försynta sätt, på vilket hon omnämnde Sovjetunionen och dess satelliter, vilket nyss anförts. Rebellregimen – vad är egentligen det? Mot vem har Smithregeringen gjort uppror, annat än att den bröt sig loss ur det brittiska samväldet. För den skull borde inte Sveriges utrikesminister behöva höja rösten. Sverige kan ju för övrigt inte göra det minsta åt hela saken utöver att följa och biträda FN. Då är det väl bäst att göra detta, och därmed nog. En förklaring på hur det går till att avveckla ett kolonialvälde, som dessutom haft exemplet Kongo att lära av och har exemplet Uganda inom räckhåll, begärs inte av en svensk politiker. Men att käckt instämma i att nationalistgrupper förklarat att "den väpnade kampen kommer att fortsätta intill dess Smith förmås tillmötesgå deras berättigade krav", det är väl ändå onödigt. Ingen vet hur den "befrielsen" kommer att se ut och spåren förskräcka.

Särskilt nu, då Storbritannien och USA gemensamt och med FN:s välsignelse försöker åstadkomma en lösning i Rhodesia, borde ansvariga svenska politiker ligga lågt. Men afrikanska upprorsrörelser tycks ha en märklig dragningskraft på dem.

Chile går också alltid att angripa. Att göra så är ett beprövat medel för att bli citerad i TV-2. Den 24 november kom statsrådet Ola Ullsten med ett kraftigt fördömande av Chiles regering och med krav på att FN skulle ingripa. Tre chilenska kvinnor, som besökt

FN av den legitima anledningen att deras män "försvunnit" i Chile, släpptes inte in i sitt eget land när de vände tillbaka. De kan betraktas som landsförvisade. Detta är orättfärdigt, men inte blir de hjälpta av att Ola Ullsten uppträder i Rapport. Det räcker ju med att fråga när han fördömde landsförvisningarna från Tjeckoslovakien, som inträffade nästan samtidigt.

Det hör närmast till god ton att tala om den avskyvärda apartheidpolitiken i Sydafrika – och ingen kan väl förneka att den är förkastlig som sätt att behandla andra folkgrupper och att man också kan kalla utslag av den direkt omoraliska. FN tog i början av november en resolution, avsedd som påtryckningsmedel och innefattande ett fullständigt vapenembargo mot Sydafrika. Sveriges instämde i den åtgärden, som är principiellt förklarlig. Någon gång bör man dock få veta vad resultat den kan ge. Det kan nu konstateras, att talesmän för det vita sk progressiva partiet PFP beklagat beslutet, som också mycket riktigt drev väljare i armarna på premiärminister Vorster. PFP är anti-apartheid, vilket bör antecknas i sammanhanget.

Det bör också understrykas, att FN:s Sakerhetsråd samtidigt inte gick på förslaget om ekonomiska sanktioner i allmänhet. Storbritannien, Frankrike och USA sade nej. Särskilt USA:s ställningstagande är intressant. Dess FN-ambassadör Andrew Young har ju uppträtt med kraftig kritik mot Sydafrika, men i detta fall teg han. En "annorlunda" diplomat har han kallats. I själva verket är han inte diplomat utan politiker, och som sådan vet han att USA har stora

ekonomiska intressen i Sydafrika. De får inte skadas, och dessutom vill han inte skada sig själv. Hans avsikt är att försöka bli president Carters vicepresidentkandidat om tre år, sedan den nuvarande vicepresidenten Mondale utmanövrerats, en procedur som redan är i gång.

Quiet diplomacy

Om "quiet diplomacy" höll ambassadör Gunnar Jarring ett föredrag för några år sedan, men han var inte villig att översätta ordet "quiet". Stillsam behöver i varje fall inte sådan diplomati vara. Den kan vara hård och påtryckande. Men den ställs inte hela tiden ut till allmänt beskådande, och den försöker undvika att bindas upp vid osakliga ställningstaganden medan den pågår.

Två unga svenskar blev i höstas gripna av rysk polis, då de hade hemliga fack i sin bil fyllda med religiösa skrifter och med brev från ryssar till trosfränder utomlands. "Brottet" är enligt västerländsk synpunkt inget alls, enligt sovjetrysk allvarligt. Svenskarna visste emellertid att de gjorde något förbjudet, och så långt går gripandet att förklara. Men att utredningen av detta enkla fall skulle medföra att de gripna hölls isolerade, också från varandra, i månader, är skrämmande. Att de utsattes för pressande förhör och hotades med åratals straffarbete är otillständigt.

Från UD hördes ganska litet, men det är tydligt att utrikesministern tillgrep "quiet diplomacy". Högröstade deklARATIONER skulle ha låst hela affären.

Nu är det ju så, att högröstade deklara-
tioner ändå aldrig skulle ha förekommit, efter-
som ingen politiker vågar eller vill använda
sådana gentemot Sovjetunionen. Det känns
därför på något vis förnedrande, att de så
ofta hörs i förhållande till mera avlägset, ur
vår synpunkt säkrare belägna länder – säk-
rare i den meningen att de inte egentligen
har någon möjlighet att tillgripa sanktioner
mot oss. Men det verkar som om en del
människor trodde att Sveriges ställning i
världen fordrar att de utmärker sig genom
utrikespolitiskt högtaleri.

Verkligheten är den motsatta. Att Östen

Undén, sedan han trädde tillbaka, fick några
små arvtagare, som trodde att de kunde
imponera genom att skrika och svära, borde
inte längre få sätta spår i och påverka svensk
utrikespolitik. Vi har inte så särskilt mycket
anseende kvar att förstöra. En återgång till
stillsamt diplomatiskt arbete, då sådant be-
hövs och kan väntas göra nytta, och en viss
behärskad tillbakadragenhet i övrigt, skulle
snart märkas. Vi har ännu folk som duger
till sådant. Svenska omdömen bör vara så-
dana att de söks av utlandet. De skall inte
bestå av prat inför en – delvis också från
utlandet – upphetsad hemmaopinion.